

ВИМІРЮВАННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БАКАЛАВРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ Й ФРАЗЕОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Гарлицька Т. С.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови з методикою викладання
Криворізького державного педагогічного університету
ORCID ID: 0000-0002-4360-1282

Костюк С. С.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Криворізького національного університету
ORCID ID: 0000-0002-3587-4483

У статті аналізується проблема формування міжкультурної компетентності бакалаврів англійської філології під час навчання лексикології й фразеології. Наведено результати оцінювання рівня сформованості міжкультурної компетентності та вплив отриманих результатів на її подальший розвиток. У дослідженні використовується метод анкетування, який передбачав опитування викладачів і здобувачів освіти. За результатами анкетування викладачі добре розуміють поняття «міжкультурна компетентність», усвідомлюють важливість її формування, однак прагнуть підвищити свою кваліфікацію в компетентнісному аспекті, оскільки більшість із них продовжує працювати за застарілими методами й стандартами через недостатню кількість відведених годин і відсутність у підручниках необхідного матеріалу соціокультурного спрямування. Анкета для здобувачів освіти мала на меті визначити розуміння сутності поняття «міжкультурна компетентність», виявити рівень готовності опитуваних до використання здобутих знань і навичок під час міжкультурного спілкування, а також уміння аналізувати результати міжкультурної взаємодії, з'ясувати джерела мотивування і труднощі, які виникають у процесі формування міжкультурної компетентності. З'ясовано, що головними мотивами, які спонукають здобувачів освіти до взаємодії з представниками інших культур, є бажання покращити свої знання з мови, спілкуватися з представниками інших національностей, вивчати культуру іншого народу й порівнювати її з власною, установлення міжнародних контактів для отримання можливості виїхати за кордон. З-поміж труднощів, які виникають у здобувачів у процесі навчання лексикології й фразеології, основними є опанування теоретичного матеріалу, складні та незрозумілі завдання, схвильованість через можливість допустити помилку, відсутність цікавих завдань, присвячених вивченню культури англомовних країн. Виявлено, що більшість здобувачів освіти незацікавлені в отриманні знань про особливості культури інших народів, систему їхніх цінностей і правил поведінки, виявили невідміння вести діалог, вирішувати конфлікти з іноземцями й аналізувати власну діяльність.

Ключові слова: міжкультурна компетентність, рівень сформованості, лексикологія й фразеологія, бакалаври англійської філології.

Harlytska T. S., Kostiuk S. S. Measuring the level of intercultural competence development of bachelors in the process of learning of English Lexicology and Phraseology

The article analyses the problem of formation of intercultural competence of bachelors of English Philology while studying Lexicology and Phraseology. The results of assessing the level of formation of intercultural competence and the impact of the obtained results on its further development are presented. The study uses a questionnaire method that involved a survey of teachers and students. The questionnaire results showed that teachers understand the concept of "intercultural competency" and recognize the importance of its development. However, many of them aim to improve their competencies as they continue to use outdated methods and standards due to the lack of academic hours and the absence of sociocultural-oriented material

in textbooks. The survey aimed to identify the respondents' understanding of "intercultural competency", assess their readiness to apply knowledge and skills in intercultural communication, and evaluate their ability to analyze the communication outcomes. It also sought to define the sources of motivation and the challenges in developing this competency. The study found that the key motivators for students to engage with other cultures include the willingness to improve their language skills, interact with people of different nationalities, learn about other cultures (and compare them to their own), and establish international contacts for opportunities to go abroad. The difficulties students face while learning lexicology and phraseology include mastering theoretical material, dealing with complex and ambiguous tasks, anxiety about making mistakes, and a lack of engaging tasks focused on the culture of English-speaking countries. It was found that most students show lack of interest in the cultural peculiarities of other nations, their value systems and behavioral norms, they revealed an inability to conduct a dialogue, resolve conflicts with foreigners, and analyze their own activities.

Keywords: intercultural competency, level of formation, Lexicology and Phraseology, Bachelors of English Philology.

Вступ. Сучасне навчання англійської мови тісно пов'язане з поширенням ідей глобальної культури. Для фахівця будь-якого профілю необхідне формування навичок взаємодії, незалежно від раси, національності, етнічної належності. Метою формування міжкультурної компетентності в бакалавра-філолога є досягнення такої якості мовної особистості, яка дає їй змогу «вийти за межі особистої культури і набути якості медіатора культур, не втрачаючи особистої культурної ідентичності, тобто «чужа» культура має бути залучена в реальний життєвий процес студента через розширення меж його індивідуального міжкультурного досвіду» [1, с. 36].

Навчання лексики й фразеології англійської мови в контексті міжкультурного спілкування орієнтовано на практичні результати: знання культурних особливостей різних етносів і вміння вести міжкультурний діалог; усвідомлення власної самобутності; толерантне ставлення до представників інших національностей; вміння прогнозувати й вирішувати конфлікти; здатність до культурного самоаналізу. Відповідно, результати навчальної діяльності здобувачів освіти охоплюють позитивне орієнтування на навчання й міжкультурну взаємодію, особистісні мотиви й потреби; знання про мовні, культурні, комунікативні особливості народів, загальноприйняті норми поведінки; вміння використовувати отримані знання на практиці; формування особистісних якостей, необхідних для ефективної міжкультурної комунікації [2, с. 133].

Методи та методики дослідження. Задля виявлення рівня розвитку міжкультурної компетентності в бакалаврів англійської філології необхідно було залучити теоретичні (аналіз,

узагальнення), емпіричні (анкетування) і статистичні (групування) методи дослідження.

Результати. Формування міжкультурної компетентності бакалаврів-філологів є важливим аспектом у створенні гармонійно розвиненої особистості, оскільки спілкування з представниками інших культур вимагає емпатії й толерантності, умінь критично мислити й уникати стереотипів, бути гнучким і вміти адаптуватися до нових культурних середовищ. Тому міжкультурну компетентність розглядаємо як інтегративну якість особистості, сукупність спеціальних мовних, комунікативних і культурних знань, умінь і навичок, здатність застосовувати їх у різних комунікативних ситуаціях, володіння системою ціннісних орієнтацій, що забезпечують міжкультурну комунікацію в умовах толерантності й співпраці.

Особливостям формування міжкультурної компетентності студентів присвячено праці Д. Бавук, М. Байрема, Н. Гальчун, Л. Голубничої, О. Данишенка, І. Дирди, Д. Дірдорф, О. Іліє, С. МакКінона, Л. Нагорнюк, І. Сафонові, В. Скрипнікової тощо. Більшість із них наголошує на важливості вимірювання рівня сформованості означеної компетентності здобувачів освіти, оскільки це дає змогу оцінити ефективність освітніх програм і методик навчання, що сприяють розвитку міжкультурних навичок, окрім того, об'єктивне оцінювання цієї компетентності слугує індикатором готовності студентів до професійної діяльності в міжнародному контексті [2; 3; 4]. На переконання М. Ябурова, вимірювання міжкультурної компетентності сприяє формуванню адаптивних освітніх стратегій, які враховують специфіку культурних відмін-

ностей і потреби глобального ринку, також важливою є роль вимірювання у формуванні дослідницької бази, що дає змогу здійснювати порівняльний аналіз міжкультурної компетентності в різних освітніх системах і сприяє інтегруванню України в міжнародний освітній простір. Окрім того, систематичне вимірювання міжкультурної компетентності не лише покращує освітні процеси, а й забезпечує формування професіоналів, здатних ефективно функціонувати в умовах глобалізації [4, с. 190].

Задля виявлення рівня розвитку міжкультурної компетентності в бакалаврів проведено анкетування, до якого залучено 500 здобувачів освіти, які вивчають англійську мову як профільну, і 20 викладачів Криворізького державного педагогічного університету, Київського столичного університету ім. Б. Грінченка, Українського державного університету ім. М. Драгоманова, Університету Григорія Сковороди в Переяславі й Херсонського державного університету.

Мета анкетування для викладачів полягала в з'ясуванні методів, прийомів і форм роботи педагогів для підвищення рівня сформованості міжкультурної компетентності здобувачів під час викладання лексико-фразеологічного матеріалу. Педагогам було запропоновано дати відповіді на 12 запитань. Результати анкетування засвідчили, що підвищення рівня міжкультурної компетентності є важливою умовою навчання та професійного розвитку здобувачів філологічного факультету. З-поміж опитаних викладачів 68% детермінують поняття «міжкультурна компетентність» як здатність особистості ефективно взаємодіяти з представниками інших культур, ураховуючи їхні цінності, правила поведінки та менталітет; 29% тлумачать його як процес навчання нової культури задля можливості обмінюватися міжкультурним досвідом; для 3% – це знання, уміння й навички, необхідні для міжкультурного діалогу.

До основних чинників, важливих для формування міжкультурної компетентності здобувачів англійської філології, педагоги уналежнюють соціальну потребу в мові як засобі спілкування, можливість безпосереднього використання мови (соціально-економічні);

державну політику в царині мовної освіти, наявність кваліфікованих педагогічних кадрів (соціально-педагогічні); бажання, наміри й мотивацію в навчанні мови, усвідомлення себе невід'ємною частиною міжкультурної взаємодії (індивідуальні); бажання долучитися до культурних цінностей інших народів, близькість/відмінність культур (етно-й соціокультурні).

Усі опитані викладачі стверджують, що навчання лексикології й фразеології є невід'ємним складником формування міжкультурної компетентності здобувачів, оскільки воно сприяє вдосконаленню комунікативних навичок і мовної інтуїції, збагачує словниковий запас, допомагає в уникненні конфліктів, кращому розумінні й толерантному ставленні до інших культур. З-поміж навчально-методичних матеріалів, якими послуговуються педагоги, виокремимо навчальні посібники, як-от: «Лексикологія англійської мови: конспект лекцій (із завданнями)» (Ю. Шамаєва, 2010), «Лексикологія англійської мови» (І. Білецька, Н. Ставчук, 2018), «Modern English Lexicology» (Є. Гороть та ін., 2015), «English Lexicology» (Н. Варга, 2024), а також додаткові матеріали: «Англійська лексика. Інтенсивний курс поповнення словникового запасу» (О. Письменна, 2012), «Lexical Grammar. Activities for Teaching Chunks and Exploring Patterns» (Л. Селіван, 2018) тощо. Більшість викладачів (63%) наголошують на недостатній кількості текстів соціокультурного характеру, наявних в означених підручниках, і відсутності завдань, спрямованих на аналіз і порівняння культур. Окрім того, обмежена кількість годин, відведених на вивчення лексико-фразеологічного матеріалу, не дає змоги акцентувати саме на розвитку МКК, що обмежує можливості викладача у формуванні спеціаліста, готового до діалогу культур.

Щодо підходів, необхідних для розвитку міжкультурної компетентності бакалаврів філологічного факультету, педагоги акцентують на важливості компетентнісного (21%), особистісно орієнтованого (18%), студенто-центрованого (14%), комунікативного (19%), соціокультурного (6%), міжкультурного (10%)

і крос-культурного (12%), що є підтвердженням актуальності обраних у дослідженні підходів. З-поміж запропонованих методик найбільш ефективними 75,5% викладачів вважають моделювання міжкультурного контексту й занурення в матеріали автентичних медіатекстів. Такий вибір є передбачуваним, оскільки інші методики (ігрової діяльності, автономного навчання) вимагають більше витрат часу, інформаційного забезпечення й нешаблонних видів роботи.

Найдієвішими вправами для формування міжкультурної компетентності здобувачів педагоги вважають комунікативні (ідентифікація, доповнення, перефразування, розпізнавання на слух) і культурологічно спрямовані (основані на порівнянні стандартів комунікативної поведінки в рідній та англійській культурах). Для зацікавлення й мотивування, а також через необхідність дистанційного навчання 100% викладачів послуговуються новітніми технологіями, зокрема мультимедійними засобами, чат-ботами, онлайн-курсами й вебінарами.

Неоднозначною виявилася відповідь викладачів щодо труднощів, які виникають у здобувачів освіти під час розвитку міжкультурних умінь і навичок у процесі навчання лексикології англійської мови: 32% – недостатній рівень знань і володіння мовою (зокрема незнання лексико-фразеологічних одиниць, необхідних для міжкультурного діалогу), 8% – стереотипне уявлення про інші культури, 12% – відсутність практики спілкування з носіями інших культур, 6% – недооцінювання невербальної комунікації, 16% – особистісні проблеми (замкнутість, відсутність гнучкості й умінь вирішувати конфлікти, лінощі), 26% – значні культурні відмінності народів у життєвих цінностях, нормах поведінки й світогляді, що призводять до непорозумінь.

Останнє запитання мало на меті з'ясувати, які спецкурси або навчальні програми з розвитку міжкультурної компетентності викладачі відвідували задля підвищення якості професійної діяльності. Аналіз відповідей засвідчив, що лише 9,2% педагогів зазначили тренінги й вебінари з указаної проблеми, решта (90,8%) підвищують рівень професійної діяльності з лінгводидактики, зокрема з питань інклю-

зивної освіти, інноваційних методів викладання в умовах війни та використання ІІІ в освітньому процесі.

Дослідження результатів анкетування з-поміж викладачів уможливило встановлення рівня означеної проблеми. З'ясовано, що викладачі добре розуміють поняття «міжкультурна компетентність», усвідомлюють важливість її формування, однак незначний відсоток педагогів прагне підвищити свою кваліфікацію в компетентісному аспекті. Виявилось, що технологічний прогрес, зміна пріоритетів в освітньому процесі, непередбачувані глобальні обставини (COVID-19, війна) змусили викладачів звернутися до використання цифрових технологій. Однак труднощі, які виникають під час навчання, пов'язані з тим, що більшість респондентів продовжує працювати за застарілими методами і стандартами, пояснюючи це недостатньою кількістю відведених годин і відсутністю в підручниках необхідного матеріалу соціокультурного спрямування. Усе це створює перешкоди для результативності навчання, тому існує необхідність у переосмисленні методологічної підготовки з урахуванням тенденцій і наукових досягнень у царині лінгводидактики.

Анкета для здобувачів освіти містить 11 запитань, які мали на меті визначити розуміння сутності поняття «міжкультурна компетентність», виявити рівень готовності опитуваних до використання здобутих знань і навичок під час міжкультурного спілкування, а також умінь аналізувати результати міжкультурної взаємодії, з'ясувати джерела мотивування й труднощі, які виникають у процесі формування міжкультурної компетентності.

Правильне розуміння поняття «міжкультурна компетентність» виявлено лише в 42 учасників (8,4%), більшість респондентів (57,2%) дали частково правильну відповідь. Вони розглядають міжкультурну компетентність як умінь встановлювати контакт із представниками інших національностей. Для решти опитаних здобувачів (34,4%) виявилось проблемним витлумачити означене поняття, і вони не впоралися із цим завданням.

Відповіді на запитання 2–7 демонструють готовність здобувачів освіти до міжкультурного діалогу, умінь оцінювати власну

діяльність і рівень набутих знань з означеної проблеми. Аналіз відповідей опитуваних засвідчив, що 345 (69%) респондентів радше готові до сприйняття культурних відмінностей, ніж ні; 65 (13%) – радше не готові; 90 (18%) – цілком готові до міжкультурної комунікації. З-поміж найнеобхідніших знань, умінь і навичок, необхідних для спілкування з представниками інших культур, здобувачі обрали лише чотири (із запропонованих восьми): мовні, комунікативні, знання моральних норм і національно-культурних особливостей поведінки носіїв мови, уміння долати суперечки. Поза увагою опитуваних залишилися толерантне ставлення, уміння слухати, ініціатива в установленні міжкультурних контактів і здатність до емоційного самоконтролю, що підтверджує недостатню обізнаність майбутніх учителів англійської мови про особливості й сутність міжкультурної комунікації.

Під час відповіді на запитання «Які аспекти культури прямо чи опосередковано вивчалися на заняттях з англійської мови?» у поле вибору більшості респондентів (95%) потрапили традиції/державні свята, географія/клімат та історія. Ще 4% здобувачів обрали особливості національної кухні та 1% – мистецтво. Окрім того, здобувачі акцентували на бажанні вивчати етикет, соціальні норми, жарти, мистецтво й особливості релігії. Такий результат свідчить про клішованість робочих програм і стандартизованість навчального матеріалу, які потребують оновлення й ширшого тематичного наповнення.

З-поміж методів, які є ефективними для розвитку міжкультурної компетентності, усі студенти обрали прямий, свідомо-зіставний та аудіолінгвальний, частина опитуваних (15,5%) – метод проєктів, поза увагою залишився метод кейсів, рольової гри й інтерактивний; здобувачі не орієнтувалися в них, адже не мали практичного досвіду роботи із цими методами. Отже, традиційна методика навчання англійської мови продовжує бути пріоритетною в сучасній освіті.

Восьме запитання анкети передбачало визначення основних мотивів, які спонукають здобувачів освіти до взаємодії з представниками інших культур; учасники

анкетування мали обрати необхідні з 9 запропонованих. Найпопулярнішими відповідями були такі: бажання покращити свої знання з мови (58%), спілкуватися з представниками інших національностей (39,4%), вивчати культуру іншого народу й порівнювати її із власною (32,6%); установлення міжнародних контактів для отримання можливості виїхати за кордон (28,2%). Незначна частина респондентів (18,8%) зазначила, що їм давали можливість спілкуватися з іноземцями на заняттях з англійської мови; у них є прагнення до самовдосконалення й саморозвитку (12,8%). Відсутні відповіді – немає бажання встановлювати міжнародні контакти; примус з боку батьків чи викладачів, що пояснюється вмотивованістю здобувачів і цілеспрямованістю освітнього процесу.

До труднощів, які стають на заваді формування міжкультурної компетентності, здобувачі назвали опанування теоретичного матеріалу (45,6%), складні та незрозумілі завдання (31,2%), схвильованість через можливість допустити помилку (28%), відсутність цікавих завдань, присвячених вивченню культури англійських країн (14,8%), 6,4% вказали на інші причини.

Десяте запитання дало змогу майбутнім учителям англійської мови оцінити свій рівень сформованості міжкультурної компетентності. 33,8% респондентів вважають, що мають достатню кількість знань про культуру й мову англійських країн, а також толерантне ставлення до інших етнічних груп; 18,6% – уміють виявляти відмінності між різними культурами; 12,4% – мають стійкий пізнавальний інтерес; 7,4% – уміють вирішувати проблеми й уникати конфліктних ситуацій; 48% – обрали варіант «Я маю бажання спілкуватися з представниками інших народів»; 24% – мають прагнення до особистісного та професійного зростання; 13,6% здобувачів із задоволенням отримують нові знання, займаються пошуковою діяльністю.

Висновки. Результати анкетування демонструють зацікавлення здобувачів освіти в міжкультурному спілкуванні, однак вони мають недостатній рівень сформованості міжкультурної компетентності, причинами чого є важкий для сприймання теоретичний матеріал,

відсутність цікавих завдань лінгвосоціокультурного характеру, невпевненість у своїх знаннях і страх зробити помилку. Окрім того, більшість респондентів зазначили, що вони не мали можливості відвідувати спецкурси, вебінари чи навчальні програми, що сприя-

ють розвитку міжкультурної компетентності. Зважаючи на інтереси й потреби здобувачів освіти, постає необхідність в організації навчального процесу з опертям на компетентнісну методику для підвищення міжкультурних умінь і навичок.

Список використаних джерел

1. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
2. Дирда І. А. Розвиток полікультурної компетентності іноземних студентів на основному етапі навчання української мови : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Кривий Ріг, 2019. 253 с.
3. Скрипнікова В. О. Розвиток міжкультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління у професійній підготовці : дис. ... д-ра філософії : 011 «Освітні, педагогічні науки» / Національний університет оборони України імені І. Черняховського. Київ, 2023. 328 с.
4. Ябуров М. Вимірювання рівня сформованості міжкультурної компетенції майбутніх економістів на заняттях англійською мовою. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2024. Вип. 22. С. 187–200.

References

1. Bihych, O. B., Borysko, N. F., Boretska, H. E. (2013). *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia i praktyka : pidruchnyk dlia stud. klasychnykh, pedahohichnykh i linhvistychnykh universytetiv* [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice]. Kyiv: Lenvit. 590 p. [in Ukrainian].
2. Dyrda, I. A. (2019). *Rozvytok polikulturnoi kompetentnosti inozemnykh studentiv na osnovnomu etapi navchannia ukrainskoi movy : dys. ... kand. ped. nauk* [Development of multicultural competence of foreign students at the main stage of the Ukrainian language learning]. Kryvyi Rih. 253 p. [in Ukrainian].
3. Skrypnikova, V. O. (2023). *Rozvytok mizhkulturnoi kompetentnosti maibutnikh mahistriv viiskovoho upravlinnia u profesiinii pidhotovtsi : dys. ... d-ra filosofii* [Development of intercultural competence of future masters of military administration in professional training]. Kyiv. 328 p. [in Ukrainian].
4. Yaburov, M. (2024). *Vymiriuvannia rivnia sformovanosti mizhkulturnoi kompetentsii maibutnikh ekonomistiv na zaniattiakh anhliiskoiu movoiu* [Measuring the level of intercultural competence of future economists in English classes]. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty – Teacher professionalism. Theoretical and methodological aspects*, 22, 187–200 [in Ukrainian].

Надійшла 02.08.2025

Прийнята 20.09.2025

Опублікована 15.10.2025